

BÜYÜK ORTADOĞU PROJESİ VE TÜRKİYE: AK PARTİ'NİN PERSPEKTİFİ

Hüseyin BAĞCI & Bayram SİNKAYA*

Özet

Bu makale Türkiye'nin Büyük Ortadoğu Projesi'ne (BOP) bakışını analiz etmektedir. Bu çerçevede özellikle BOP gündeme geldiğinde Türkiye'de iktidarda olan AK Parti'nin perspektifi üzerinde odaklanmıştır. Türkiye'nin BOP karşısında konumunun belirlenmesinde Türkiye'nin kimliği, Ortadoğu politikaları ve Batı ile ilişkilerinin yanı sıra AK Parti'nin kurumsal kimliği ve politikaları da etkili olmuştur. Makalede, AK Parti hükümetinin BOP'un ilan edilen hedefleri ile kendi politikalarının uyumlu olduğunu düşündüğü için ve kendi iktidarı döneminde kötüleşen Türk-Amerikan ilişkilerini düzeltmek amacıyla BOP'u desteklediği iddia edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, AK Parti, Büyük Ortadoğu Projesi, Ortadoğu.

GREATER MIDDLE EAST INITIATIVE AND TURKEY: AK PARTY'S PERSPECTIVE

Abstract

This article analyses Turkish view of the Greater Middle East Initiative (GMEI). In this regard it particularly focuses on ruling AK Party's perspective towards the GMEI since its inception. As well as Turkish identity, Turkey's Middle East policies and its relations with the West, AK Party's own institutional identity and agenda has been among the factors shaping Turkey's stance with regard to the GMEI. It is argued that because AK Party government regarded the announced intentions of the GMEI as identical with its own agenda, and in order to restore Turkey's relations with the United States, which was harmed under AK Part government, AK Party has been supporting the GMEI.

Key words: Turkey, AK Party, the Greater Middle East Initiative, Middle East.

---

* Prof. Dr. Hüseyin Bağcı ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi. Bayram Sinkaya ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü ve Atatürk Üniversitesi İBBF Araştırma Görevlisi. Yazarlar, katkıları ve yorumları için Şaban Kardaş'a teşekkür eder.

“Bugünün dünyası ile bütünleşemeyen; demokrasi, insan hakları ve hukuk devleti gibi kavramları geliştirmede ve içselleştirmede başarısız olan; cinsiyet eşitliğini tesis edemeyen ülkeler izolasyona sürüklenmektedir. Bu ülkelere doğru yolu bulmaları için yardım etmeliyiz; bunu hep birlikte yapmak için hazır olmalıyız.”¹

“Şu hususu vurgulamak istiyorum; evimizi düzene koymak öncelikle bizim görevimizdir;hiç kimse bunu bizden daha iyi yapamaz. Eğer bunu kendi başımıza yapamaz isek, başkaları bizim için yapacaktır. Evimizi düzene koymanın yolu sağlıklı bir değişim sürecine girmektir, yani gerçekçi bir reform programını icraya koymaktır.”²

Giriş

11 Eylül saldırıları ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik politikalarında çok önemli değişikliklere yol açtı. Saldırıları gerçekleştiren eylemcilerin kimlikleri ABD'nin dikkatini bu bölgeye çekti. Bu bölgedeki statükonun, sosyal ve iktisadi koşulların yol açtığı aşırılığın ABD'ye de zarar verebilen uluslararası tehditlerin kaynağı olduğunu düşünen Bush yönetimi, uluslararası terörizmi desteklediğine inanılan ülkelerdeki rejimleri değiştirme niyetini ortaya koydu. Bugüne kadar Afganistan ve Irak'ta bunu yaptı da. George W. Bush idaresindeki Amerikan yönetimi sadece askeri gücünü kullanmıyordu; aynı zamanda Amerika'nın “yumuşak güç”üne başvuruyordu. Bu yöndeki esas aracı da ABD'nin “Ortadoğu'da demokrasinin ve insan haklarının gelişimini, iktisadi kalkınmayı vb. destekleme” iddiasıyla oluşturduğu “Ortadoğu Ortaklık İnisiyatifi”dir.³ ABD bu yöndeki politikasını 2003 yılının sonlarında ortaya atılan “Büyük Ortadoğu Projesi” (BOP)⁴ üzerine yoğunlaşarak sürdürdü. Böylece Ortadoğu'da genellikle statükocu olan Amerikan politikaları yerini liberal demokrasinin, serbest pazar ekonomisinin yerleşmesinin ve eğitim sisteminin reforme edilmesinin güçlü şekilde desteklenmesini – zira bu

---

¹ R. Tayyip Erdoğan, “Conservative Democracy and the Globalization of Freedom”, H. Yavuz (ed.), *The Emergence of a New Turkey; Democracy and AK Party*, Salt Lake City: The University of Utah Press, 2006, Ek 1, s.337.

² Abdullah Gül, “The Need for Reform in the Islamic World and the Role of Civil Society”, Yavuz (ed.), *The Emergence of a New Turkey...*, Ek 2, s.345.

³ Bkz. Augustus R. Norton, “The Puzzle of Political Reform in the Middle East”, and Michael C. Hudson, “The United States in the Middle East” her ikisi de Lousie Fawcett, *International Relations of the Middle East*, New York: Oxford University Press, 2005 içinde.

⁴ Büyük Ortadoğu Projesi tabirinin orijinali “the Greater Middle East Initiative”, doğru çevirisi “Büyük Ortadoğu İnisiyatifi”dir. Bu isim de daha sonra Geniş Ortadoğu ve Kuzey Afrika İnisiyatifi'ne (GOKA) dönüşmüştür. Ancak bu makalede kolaylık olması için Türkiye'de yaygın şekilde kullanılan Büyük Ortadoğu Projesi (BOP) tabiri kullanılmıştır.

alanlardaki zayıflıkların uluslararası terörizme yol açtığı düşünülüyor -- öngören politikalara bırakmaya başladı.

ABD'nin tek yönlü gayretlerine karşın, bu projenin başarılı olabilmesi için bölge ülkelerinin işbirliği şarttır. Bu makale, mevcut şartlar altında; jeostratejik konumu, uzun yıllardan beri Batı'nın bir müttefiki olması, bölgede derin demokrasi tecrübesine sahip ender ülkelerden birisi olması ve nihayet İslam ve Batılı değerleri başarılı bir şekilde birleştiren bir ülke olarak ortaya çıkması nedeniyle Türkiye'nin bu projeye desteğinin çok önemli olduğunu ileri sürmektedir. Özellikle iktidardaki Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AK Parti) kökenleri itibariyle İslamcı bir gelenekten gelmesine rağmen modernizm, liberal demokrasi ve geleneği (İslami) birleştirme iddiası dikkate alındığında bu husus daha da öne çıkmaktadır. Bu makalede Türkiye'nin Büyük Ortadoğu Projesi karşısındaki tutumu, özellikle AK Parti'nin rolüne vurgu yapılarak incelenmektedir.

BOP ve Türkiye

ABD'nin "Ortadoğu Ortaklık İnisiyatifi"ne paralel olarak Irak'ın işgalinin ardından ABD'nin Ortadoğu politikalarına uluslararası desteği artırmak ve sorumlulukları uluslararası sistemde önde gelen devletlerle paylaşma politikası çerçevesinde Amerikalı yetkililer Ortadoğu'da demokrasinin, iyi yönetimin, bilgi toplumunun, iktisadi ve toplumsal kalkınmanın desteklenmesi iddiasıyla "Büyük Ortadoğu Projesi"ni dile getirmeye başladılar. Amerikan yönetimine göre bu proje uluslararası topluluğun önde gelen devletleri ve bölgede diğer devletler tarafından desteklenmeliydi. Bundan dolayı bu proje G-8 ve NATO zirvelerinin gündemlerine alındı. 2004 yılı Haziran ayında Sea Island'da toplanan G-8 zirvesinden sonra "Büyük Ortadoğu Projesi" "Geniş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Projesi" adını aldı.⁵

Proje'nin kapsamı tam olarak belirtilmemesine rağmen yirmi iki Arap ülkesi ile birlikte Türkiye, İran, Pakistan ve Afganistan'ı kapsadığı düşünülmektedir. Proje, geniş Ortadoğu'da "aşırılığın, terörizmin, uluslararası suçların ve kaçak göçün" önlenmesi amacıyla bölgede iktisadi, sosyal ve siyasi durumun iyileştirilmesi iddiası üzerine kurulmuştur. Proje, serbest piyasa, serbest seçimler, basın özgürlüğü ve insan hakları örgütlerinin desteklenmesi gibi konuları da içermektedir.

---

⁵ "Broader Middle East/N. Africa Partnership", <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2004/06/20040609-30.html>. Nuri Yurdusev, "Büyük Ortadoğu Projesi, İslam ve Demokrasi", *Foreign Policy* (Türkiye), Kasım / Aralık 2004, s. 64-71.

Projeye ilişkin en somut belge, 8-10 Haziran tarihlerinde ABD'nin Georgia eyaletinde Sea Island'da bir araya gelen Gelişmiş 8 Ülke Grubu (G-8) zirvesinden sonra yayınlanan ve "Geniş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Bölgesi ile Ortak bir Gelecek ve İlerleme için Ortaklık" şeklinde adlandırılan belgedir.⁶ Bu belge G-8 üyelerinin, G-8 devletleri ile bölge hükümetlerinin, bölgedeki iş dünyasının ve sivil toplum hareketlerinin gönüllü işbirliğine dayalı projeye verdikleri desteği göstermektedir.

Belgeye göre proje üç alan üzerinde yoğunlaşmıştır: İlk olarak siyasi meseleler üzerinde odaklanmıştır. Bu bağlamda, Geniş Ortadoğu bölgesinde hukukun üstünlüğü ve demokratik yapıların tesisi, insan haklarının, temel hak ve özgürlüklerin, farklılığın ve çoğulculuğun garantisi yönünde ilk adım olarak değerlendirilmiştir. İkinci mesele sosyal-kültürel alanla ilgilidir; belgede herkes için eğitim, ifade hürriyeti, kadın-erkek eşitliği vb. hususlar vurgulanmaktadır. Belge son olarak ekonomik meseleler üzerinde durmaktadır. Yeni iş alanlarının yaratılması, ekonomik reformların desteklenmesi, bölge içi ticaretin teşviki gibi hususlar vurgulanmaktadır.

Türkiye'nin İslam dünyasında laik bir demokratik devlet ve ABD'nin uzun yıllardan beri müttefiki olduğu dikkate alındığında BOP kapsamında ideal bir ortak olarak ortaya çıkmaktadır. Hatta R. Tayip Erdoğan liderliğindeki hükümetin nitelikleri dikkate alındığında Türk hükümetinin BOP karşısında pozisyonunun çok önemli olduğu görülmektedir. Bir kere, dönüştürülmek istenen bölge nüfusunun çok büyük bir çoğunluğu Müslümandır. Terörizm ile mücadelede sadece askeri araçlara veya bölgedeki gayri-demokratik rejimlerle işbirliğine dayanmak bu toplumların doğal dönüşümünü ve bölgede reformist hareketlerin ortaya çıkmasını engelleyebilir. Amerikan yönetimine göre terörizm ve aşırılığa prim vermeyen ılımlı Müslümanların desteklenmesi "terörizme karşı savaş"ı kazanmada çok önemlidir. Eski Amerikan Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz'ın 2002 yılı Temmuz ayında TESEV'de yaptığı bir konuşmadan yapılan şu alıntı Amerikan yönetiminin düşüncesini göstermektedir:

Terörizme karşı savaşı kazanmak için, ... daha barışçıl bir dünya yaratmak için İslam dünyasındaki yüz milyonlarca ılımlı ve hoşgörülü insana ulaşmalıyız. Özgürlüğün ve serbest girişimin nimetlerinden faydalanmak isteyen insanlara hitap etmeliyiz. Türkiye, bu değerlerin, modern demokratik kurumların inşası için dini inançların feda edilmesi

---

⁶Bkz. "G-8 Plan of Support for Reform," 9 Haziran 2004, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2004/06/20040609-29.html>.

*gerekmeyen modern toplum ile uyumlu olduğunu gösteren iyi bir örnek sunmaktadır.*⁷

Bu görüş Batılı çevrelerde, özellikle Amerikan yetkilileri arasında yaygın olarak paylaşılmaktadır. Bu bağlamda Türkiye İslam dünyası için İslam ile liberal demokrasiyi birleştiren bir örnek olabilir.⁸

Dahası, iktidardaki AK Parti'nin İslamcı bir parti olduğu şeklindeki imaj Türkiye ve Arap ülkelerinde karşılıklı algılamaların bir ölçüde değişmesine yol açmıştır. İktidardaki partinin nitelikleri ve bölge ile tarihi ve kültürel bağları sayesinde Türkiye bu projenin gerçekleştirilmesine yardımcı olacak en uygun ülke konumundadır. Ayrıca, ABD'nin kendi programını tek taraflı olarak dayattığı intibası uyandırmamak için yerel hükümetlerin işbirliğine ihtiyacı vardı.

Nitekim Türk hükümeti, ortaya çıkışından beri bu projeye oldukça sıcak yaklaştı. Türkiye Sea Island'daki G-8 toplantısına “demokratik ortak” olarak katıldı ve Yemen ve İtalya ile birlikte “Demokrasi Yardım Diyalogu” eş-başkanlığını üstlendi. Proje çerçevesindeki bütün önerileri iyi karşılayan Türkiye, uygulamaya ilişkin olarak üç talepte bulunmuştur. Sea Island'daki toplantıda Başbakan Erdoğan dönüşümün dışarıdan dayatılmaması; her ülkenin farklılıklarının dikkate alınması; ve hükümetlerin yanı sıra sivil toplum örgütlerinin ve iş dünyasının da uygulamaya katılmasının gerekliliği üzerinde durmuştur. Erdoğan ayrıca bu projenin başarılı olabilmesi için İsrail-Filistin sorununa adil bir çözüm bulunması gerektiğini belirtmiştir.⁹

---

7 “U.S. Deputy Secretary of Defense Paul Wolfowitz, “Remarks for the Turkish Economic and Social Studies Foundation”, *TESEV*, Conrad Hotel - Istanbul ; 14 Temmuz 2002, s.7, http://www.tesev.org.tr/eng/events/etk_paulw14072002.php.

8 Türkiye Modeli tartışmaları üzerine bir değerlendirme için bkz. Hüseyin Bağcı & Saban Kardas, “Post-September 11 Impact: The Strategic Importance of Turkey Revisited”, İdris Bal (ed.), *Turkish Foreign Policy in Post Cold War Era*, Boca Raton: BrownWalker, 2004, s.429-432. “Türkiye Modeli” hakkındaki tartışmalar iç politikada da hayli “sıcak”tır. Cumhurbaşkanı A. Necdet Sezer ve Genel Kurmay Başkanı Hilmi Özkök ile bir kısım Kemalist “Türkiye Modeli” ibaresinin ılımlı İslam modelini ima ettiğini iddia ederek bu tanımlamaya karşı çıkarlar ve Türkiye'nin laik özelliklerinin altını çizerek. Bu durumda R. Tayyip Erdoğan'ın şöyle demektedir; “Türkiye kendi bölgesinde ve özellikle Ortadoğu'da istikrarsızlık ile mücadelede bir rehber, iktisadi kalkınma için sürükleyici bir güç ve güvenliğin sağlanmasında güvenilir bir ortak olacaktır. ... Tabii ki Türkiye'nin tecrübesinin diğer bütün Müslüman toplumlarda aynen uygulanması gereken bir model olduğunu iddia etmiyorum. Ancak, Türkiye tecrübesi diğer Müslüman toplumlar, diğer Müslüman halklar için ilham alabilecekleri bir kaynak olarak hizmet edebilecek bir niteliğe sahiptir.” R. Tayyip Erdoğan, “Conservative Democracy and the Globalization of Freedom”, s.338. Bu konuda akademik bir tartışma için bkz. Meliha. B. Altunışık, “The Turkish Model and Democratization in the Middle East”, *Arab Studies Quarterly*, cilt. 27, sayı 1-2 (Kış-İlkbahar 2005), s. 45-64.

9 Yasemin Çongar, “Bu ortaklığı küçümsemeyin”, *Milliyet*, 14 Haziran 2004.

Demokrasi Yardım Diyalogu çerçevesinde her ülkeden belirlenen bir sivil toplum örgütü Demokrasi Yardım Diyalogu'nun hedefleri doğrultusunda stratejilerin geliştirilmesi ve uygulanması ile görevlendirilmiştir. Üç sivil toplum örgütü, Türkiye'den TESEV, İtalya'dan "No Peace without Justice" ve Yemen'den "Human Rights Information and Training Center" "Ortak Gelecek için Ortaklık" çerçevesinde Demokrasi Yardım Diyalogu başlığı altında belirtilen hususlar doğrultusunda projeler geliştirecek ve uygulayacaklardı. Bu örgütlerin bölgeye yönelik olarak uluslararası konferanslar ve toplantılar düzenlemeleri ve bu toplantılarda üzerinde anlaşmaya varılan sonuçların uygulamaya geçirilmesinde yardımcı olmaları düşünülmüştü. Türkiye'den TESEV şimdiye kadar Geniş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Bölgesinde kadının kamusal hayata katılımının güçlendirilmesi, cinsiyet eşitliği ve siyasi katılım; demokratik dönüşüm ve sivil toplum örgütleri vb. konularda uluslararası konferanslar tertip etmiştir.¹⁰ Türk hükümeti ayrıca Büyükelçi Ömür Orhun'u Dışişleri Bakanlığı Geniş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Projesi Koordinatörü olarak atamıştır. Bu bağlamda Türkiye Dışişleri Bakanlığı sivil toplum örgütleri tarafından, özellikle TESEV tarafından Demokrasi Yardım Diyalogu çerçevesinde organize edilen uluslararası konferansları desteklemektedir.¹¹ Başbakan ve Dışişleri Bakanı dahil Türk yetkililer BOP karşısındaki tutumları sorulduğunda projeye desteklerini yinelemekte ve Ortadoğu ülkelerinin demokratikleştirilmesi için BOP çerçevesinde ABD ile işbirliği yaptıklarını belirtmektedir.¹²

AK Parti'nin Tutumunu Belirleyen Faktörler

AK Parti'nin BOP'a bakışını incelemeye önce Türkiye'nin Ortadoğu'daki geleneksel çıkarlarını gözden geçirmek faydalı olacaktır. Türkler bin yıldan fazla bir süredir bu bölgede yaşamaktadırlar ve Türkiye ile bölge halkları arasında kuvvetli dini, kültürel ve tarihi bağlar vardır.¹³ Türkiye Ortadoğu ülkelerinin üçü ile sınır komşusudur; bu yüzden bölgede istikrar Türkiye için hem güvenlik çıkarları açısından hem de ekonomik açıdan oldukça önemlidir.¹⁴

---

10 "Demokrasi Destek Diyalogu (DAD), TESEV, http://www.tesev.org.tr/etkinlik/dad_genel.php

11 Mesela bkz. "Geniş Ortadoğu için Kadınlar Zirvesi", <http://www.ntvmsnbc.com/news/329911.asp>.

¹² Mesela bkz. "BOP'a Açık Destek", *Radikal*, 14 Mart 2006.

¹³ Bkz. Dietrich Jung, "Turkey and Arab World; Historical Narratives and New Political Realities", *Mediterranean Politics*, cilt 10, sayı 1 (Mart 2005), s.1-17.

¹⁴ Hüseyin Bağcı, "The Greater Middle East Project and Turkey's Attitude towards It", Andreas Marchetti (ed.), *The CSCE as a Model to Transform Western Relations with the Greater Middle East*, Bonn: Zentrum für Europäische Integrationsforschung & Center for European Integration Studies & Rheinische Friedrich-Wilhelms-Universität Bonn, 2004, http://www.zei.de/download/zei_dp/dp_c137_marchetti.pdf. Türkiye'nin Ortadoğu politikası için

Türkiye'nin Ortadoğu'daki geleneksel çıkarlarına paralel olarak AK Parti'nin dış politika yaklaşımını da incelemek gerekir. AK Partili yetkililer partinin dış politika anlayışının çok-tarafılık, çok-boyutluluk, komşularla iyi ilişkiler ve aktif dış politika ilkelerine dayandığını ileri sürmektedir. AK Parti'nin dış politikaya bakışı, Türkiye'nin farklı bölgeler arasında bir köprü oluşu yaklaşımını veya bir çevre ülkesi olduğu yaklaşımını reddederek Türkiye'nin "merkez ülkesi" olduğunu savunur. Dış politika meseleleri üzerinde Başbakan'a danışmanlık yapan Ahmet Davutoğlu AK Parti tarafından geliştirilen dış politika anlayışının beş temel ilkesi olduğunu ileri sürmektedir. O'na göre Türkiye güvenlik ile özgürlük ve demokrasiyi dengelemeyi başarabilirse diğer ülkeler tarafından örnek alınan bir merkez ülkesi olabilir. Bundan dolayı Davutoğlu'na göre dış politikanın birinci özelliği "güvenlik ve istikrarı tehlikeye atmadan demokratikleşme"nin sağlanmasıdır. İkinci olarak, - Davutoğlu'nun "komşularla sıfır problem" dediği -- Türkiye komşu ülkelerle iyi ilişkiler kurmalıdır. Dış politikanın diğer bir temel özelliği ise aktif ve çok-boyutlu olmasıdır. Davutoğlu'na göre, jeopolitik konumu Türkiye'ye muazzam fırsatlar sunmaktadır ve bu fırsatları değerlendirebilmek için aktif bir dış politika izlemek gerekir. Davutoğlu diğer taraftan Türkiye'nin sadece bir bölgeye – Batı'ya – yoğunlaşarak diğer yakın bölgelere arkasını dönmemesi gerektiğini savunur. Davutoğlu ayrıca dış politikanın ekonomik, kültürel ve demografik vb. faktörleri de içermesi gerektiğini savunur. Bunlara ilaveten Davutoğlu, Türkiye'nin büyük bir medeniyetin mirasçısı olmasına ve Avrupalı, Ortadoğulu ve Asyalı kimlikleri taşımasına dayanarak kendine güvene dayalı yeni bir diplomatik tarz geliştirilmesi gerektiğini ileri sürer. Davutoğlu son olarak "Türkiye'nin küresel bir güce dönüştürülebilmesi için" statik diplomasiyi yerini ritmik diplomasiye bırakması gerektiğini söyler.¹⁵

Yukarıda izah edildiği kadarıyla BOP ve AK Parti'nin dış politika anlayışı uyumlu olmaktan öte birbirlerini tamamlamaktadır.¹⁶ İşte bu yüzden AK Parti liderleri BOP'u desteklemektedir. Bu bağlamda Erdoğan şöyle demiştir:

---

bkz. Özlem Tür, "Türkiye ve Ortadoğu: Gerilimden İşbirliğine", *Demokrasi Platformu*, cilt 1, sayı 4 (Sonbahar 2005), s.77-98.

¹⁵ Ahmet Davutoğlu, "Türkiye Merkez Ülke Olmalı", *Radikal*, 26 Şubat 2004. Ayrıca bkz. Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik, Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, İstanbul: Küre Yayınları, 2001. Burhanettin Duran, "JDP and Foreign Policy as an Agent of Transformation", Yavuz (ed.), *The Emergence of a New Turkey...*, s.281-305; Burhanettin Duran & Kemal İnät, "AKP Dış Politikası: Teori ve Uygulama", *Demokrasi Platformu*, cilt 1, sayı 4 (Sonbahar 2005), s.1-39. Ayrıca bkz. *Kalkınma ve Demokratikleşme Programı*, Ankara: AK Parti, 2002, özellikle "Dış Politika" bölümü, s.105-10.

¹⁶ AK Parti ve BOP ilişkisine eleştirel bir bakış için bkz. Ömer Laçiner, "Büyük Ortadoğu Projesi' ve AKP", *Birikim*, sayı 179 (Mart 2004).

*Türkiye daha demokratik, daha özgür, daha barışçıl bir Ortadoğu görmek istemektedir; böyle bir bölge iyi yönetilecek ve etkin bir şekilde işleyen ekonomiye sahip olacaktır. Bu yanlışlıkla idealizm olarak görülmemelidir. Türkiye'nin kendi çıkarları istikrarlı ve barış içinde; birbirleriyle her düzeyde karşılıklı ilişki kurabilen komşulara sahip olmayı gerektirmektedir. Bu yüzden, Türkiye'nin bölgeye yönelik beklentileri BOP'un olumlu hedefleri ile uyumludur.*¹⁷

BOP, AK Parti'nin yaklaşımıyla ahenk içinde Ortadoğu'nun demokratikleşmesini ve bölge içi ticaretin gelişmesini desteklemenin yanı sıra AK Parti'nin Türkiye'yi küresel bir güce dönüştürme arzusu çerçevesinde aktif bir dış politika izlemesi için de partiye fırsat sağlıyordu. Gerçekten de Sea Island zirvesine demokratik ortak olarak katılması Türkiye'nin Avrupa Birliği ve G-8 karşısında uluslararası konumunu güçlendirmiştir.¹⁸

Ayrıca, Türkiye'nin ABD ile ikili ilişkileri AK Parti'nin BOP'a bakışını şekillendiren en önemli etkenlerden birisiydi. Her şeyden önce ABD'nin ve Türkiye'nin Ortadoğu'daki temel çıkarları; makul fiyatlardan petrol akışının sağlanması, bölgesel istikrarın sağlanması ve demokrasinin ve bölgesel kalkınmanın teşviki gibi alanlarda uyuşuyordu.¹⁹ Dahası, BOP çerçevesinde ABD ile birlikte hareket etmek, TBMM'nin 1 Mart 2003'te Amerikan askerlerinin Türk toprakları üzerinden Irak'ın kuzeyine geçişine izin veren tezkereyi reddetmesiyle Türkiye ve ABD arasında ciddi şekilde bozulan ikili ilişkilerin²⁰ düzeltilmesine yardımcı olabilirdi. Tezkerenin reddedilmesinden dolayı ABD liderliğindeki koalisyon güçleri Irak güçlerine karşı kuzeyden cephe açamamışlardı ve bunun ABD askeri güçlerine pahalıya mal olduğu iddia ediliyordu. ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld dahil Amerikan yönetiminde bir çok kişi, o zamandan beri, bu olaydan ötürü Türkiye'yi eleştirmeye devam ediyordu. Ayrıca, Türkiye'nin Ortadoğu politikası ve ABD'nin bölgedeki faaliyetleri nedeniyle; özellikle Türkiye'nin Suriye ve İran ile yakın ilişkiler kurması; Amerikan askeri güçlerinin Irak'ın kuzeyinde üslenen PKK militanlarına karşı harekete geçmemesi; Irak'taki gelişmeler vs. dolayısıyla iki ülke arasında bazı sorunlar vardı. BOP ikili

---

¹⁷ R. Tayyip Erdoğan, "A Broad View of the 'Broader Middle East'", *Russia in Global Affairs*, cilt 2, sayı 3 (Temmuz-Eylül 2004), s.129. Ayrıca şu habere bkz. http://www.akparti.org.tr/haber.asp?haber_id=9112>.

¹⁸ Bkz. "U.S.-EU-Turkey Cooperation on the Broader Middle East and North Africa: A Strategic Dialogue", *Program Brief* (Nixon Center), cilt 10, sayı 16, 14 Haziran 2004.

¹⁹ Bkz. "Erdoğan: ABD vizyonunu paylaşmamız çok doğal", *Radikal*, 9 Haziran 2005.

²⁰ Şaban Kardeş, "Turkey and the Iraqi Crisis; JDP Between Identity and Interest", Yavuz (ed.), *The Emergence of a New Turkey.....*, s.306-329; Mesut Taştekin, "Türk Dış Politikası'nda 2003 Irak Savaşı", M.Şahin & M. Taştekin (eds.) *II. Körfez Savaşı*, Ankara: Platin Yayınları, 2006, s. 245-282. Ayrıca bkz. Mehmet Şahin, "Irak Bağlamında Türk-Amerikan İlişkileri", M. Aydın & Ç. Erhan (eds.), *Beş Deniz Havzasında Türkiye*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2006, s.191-218.

ilişkilerden bağımsız bir alanda işlediğinden Türkiye ve ABD, ikili ilişkilerindeki problemlerden bağımsız olarak BOP altında rahatlıkla işbirliği yapabildi. AK Parti, BOP çerçevesinde ABD'ye destek vererek hem Türkiye ve ABD arasındaki geleneksel "stratejik ittifakı" düzeltebilir hem de Türkiye'de AK Parti hükümeti için ABD'nin desteğini sağlayabilirdi.

BOP içinde yer alması Türkiye'nin Avrupa'ya "uzun" yürüyüşü ile de uyumludur. Özellikle 1995'te "Barselona Süreci"nin başlatılmasından beri Ortadoğu'da demokrasinin, ekonomik ve sosyal kalkınmanın teşviki AB ajandasında yer almaktadır. BOP çerçevesinde ortaya konulan temel önermeler de AB'nin iyi komşuluk politikasıyla uyumludur. Belki daha önemlisi, 2003'te Irak'ın işgali bağlamında trans-Atlantik ayrışmasından sonra ABD ve AB, BOP çerçevesinde Ortadoğu'ya ilişkin olarak trans-Atlantik işbirliğini yeniden tesis etmeyi başardı.²¹ Bu husustaki trans-Atlantik işbirliği Türkiye'nin BOP'a destek vermesini kolaylaştırdı.

Nihayet AK Parti'nin "kimliği" onun BOP'a bakışının şekillenmesinde etkili olmuştur. AK Partinin kimliği hala tartışmalı olsa da parti üzerine çalışma yapan uzmanlar arasında AK Parti'nin İslamcı geçmişi hakkında bir uzlaşma vardır.²² Bununla birlikte AK Parti kendisini "geleneği reddetmeyen bir modernite anlayışını ve yereli tanıyan bir evrenselcilik anlayışını" bünyesinde bulundurduğunu iddia ettiği "muhafazakâr demokrat" kimlikle tanımlar.²³ Böylece AK Parti, geleneğin ve yerelin yanı sıra modernitenin ve evrenselciliğin bayraktarlığını üstlenme iddiasındadır.

"Büyük bir medeniyetin mirasçısı olmasına ve Avrupalı, Ortadoğulu ve Asyalı kimlikleri taşımasına dayanarak yeni bir diplomatik tarz" ilkesiyle uyumlu olarak AK Parti liderleri "Batılı" değerleri -- AK Parti liderleri bu değerleri, onların oluşumuna bütün büyük medeniyetlerin ve dinlerin katkıda bulunduğu evrensel değerler ve insanlığın ortak malı olduğunu iddia ederek savunur²⁴ -- Ortadoğu'ya taşırken, Ortadoğu'nun bir yerlisi olarak onu da Batı'ya karşı savunur.²⁵

---

²¹ Martin Beck, "From Divergent Views to a Common Policy: US and EU Approaches to Promoting Democratization in the Middle East", *Turkish Policy Quarterly*, cilt 4, sayı 2 (Yaz 2005), s.123-135.

²² AK Parti'nin kimliği üzerinde bir tartışma için bkz. H.Yavuz (editor), *The Emergence of a New Turkey*, özellikle 1. Bölüm (Identity, Ideology, and Leadership), s.23-184. Ayrıca bkz. *Kalkınma ve Demokratikleşme Programı*, s. 5-9. ; Yalçın Akdoğan, *Muhafazakar Demokrasi*, Ankara: AK Parti, 2003.

²³ Erdoğan, "Conservative Democracy and the Globalization of Freedom", s.335.

²⁴ Erdoğan şöyle demiştir; "Demokrasi kavramıyla şekillenen ve insan hakları, hukun üstünlüğü, iyi yönetim ilkeleri ile desteklenen evrensel değerler farklı medeniyetlerden derlenen ortak aklın bir ürünüdür" Erdoğan, "Conservative Democracy and the Globalization of Freedom", s.333.

²⁵ A. Davutoğlu, "Türkiye Merkez Ülke Olmalı".

AK Parti'nin geçmişi, Necmettin Erbakan liderliğindeki siyasi İslamcı Milli Görüş Hareketine dayandığı için Türkiyeli seçkinler AK Parti ile partinin söylemleri ve politikaları hakkında hep kuşkuluydu. Bu bağlamda AK Parti liderleri İslamcı bir kimliği reddederken insan hakları ve demokrasi söylemini benimsedi ve Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecini hızlandırmak için uyum yasalarını hızla Meclis'ten geçirdi.²⁶ "Geleneksel İslamcı" görüşün aksine AK Parti liderleri demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü, şeffaflık ve kamuoyu önünde sorumluluk gibi değerleri insanlığın ortak değerleri olarak görme eğilimindedir. Bu değerlerin Batılı kaynaklarının görmezden gelinerek "evrenselleştirilmesi" AK Parti liderleri için onların içselleştirilebilmesini kolaylaştırmaktadır.²⁷ BOP'un amaçlarının AK Parti'nin insan hakları, hukukun üstünlüğü, demokrasi vb. değerler karşısındaki duruşuyla benzer olması nedeniyle Türkiye BOP'a destek vermiştir. Yani, Türkiye içinde demokrasiyi, insan haklarını, hukukun üstünlüğünü vs. teşvik eden AK Parti, bu değerlerin Ortadoğu'ya yerleşmesini de desteklemektedir.

AK Parti'nin Ortadoğulu ve İslami kimliği onun BOP'a bakışını yakından etkilemektedir. Türkiye'yi küresel bir güce dönüştürme arzusundaki parti Türkiye'nin uluslararası itibarını, özellikle Ortadoğu ve İslam dünyasında artırmak için gayret etmiştir. AK Parti'nin çalışmaları sonucunda ilk defa bir Türk, Prof. Dr. Ekmeleddin İhsanoğlu 2004 yılında İslam Konferansı Örgütü'nün genel sekreterliğine seçilmiştir.

Ortadoğulu ve İslami bir siyasi aktör olarak AK Parti liderleri Ortadoğu'da reforma ihtiyaç olduğunu kabul etmektedir. Onlara göre İslam ülkeleri içinde buldukları nahoş durumdan kurtulabilmek için çok köklü reformlar yapmalıydı. Örneğin, bu konuda Erdoğan şöyle demiştir; "Müslüman toplumlar problemlerini yabancı güçleri suçlayarak çözemezler; her şeyden önce hepimiz kendi sorumluluklarımızı kabul etmeliyiz ve bu sorumluluğu üzerimize almalıyız."²⁸ Abdullah Gül de benzer şekilde şöyle demiştir; "Müslüman toplumlar kendi sorumluluklarını üstlenmeli ve pozitif bir değişimin yolunu açmak için kendi problemlerine kendi çözümlerini bulmalıdır."²⁹

---

²⁶ Bkz. İhsan D. Dağı, "The Justice and Development Party: Identity, Politics, and Human Rights Discourse in the Search for Security and Legitimacy, Yavuz (ed.), *The Emergence of a New Turkey...*, s.88-106; Duran, "JDP and Foreign Policy as an Agent of Transformation", s.288.

²⁷ Bu ABD'nin BOP'a yaklaşımı ile AK Parti politikalarının çakıştığı başka bir noktadır. Gerçekten de "Batılı değerleri" empoze ediyormuş intibası uyandırmaktan kaçınan ABD "evrensel değerler"den bahseder. AK Parti'nin bütün büyük medeniyetlerin katkıda bulunduğu evrensel değerler anlayışı hem yerli hem de evrensel yanları olduğunu ima eder; Böylece bu değerlerin savunulması kolaylaşır.

²⁸ Erdoğan, "Conservative Democracy and the Globalization of Freedom", s.338.

²⁹ Gül, "The Need for Reform in the Islamic World and the Role of Civil Society", s.341.

Bu, çoğunluğu Müslüman olan Ortadoğu'da AK Parti'nin ve BOP'un "reform" çağrılarının kesiştiği bir noktadır. Hatta AK Parti liderlerine göre hem iç dinamiklerden ötürü hem de dış baskılardan ötürü Ortadoğu'da reform kaçınılmazdır. Bu bağlamda onlar Müslüman muadillerinden "kendi evlerini başkalarından önce düzene koymalarını" istemektedir. Bu, AK Parti liderlerince modernleşmeden -- ve Batı'dan -- kaynaklanan sorunlarla baş etmenin tek yolu olarak görülmektedir.

Türkiye'yi küresel bir güç yapma iddiasındaki AK Parti Ortadoğulu ve İslami bir siyasal oyuncu olarak Batı'da Ortadoğu ve İslam dünyasına ilişkin "yanlış anlamalar" üzerine dikkat çekmektedir. AK Parti hükümeti döneminde Türkiye, Batı'daki "İslamofobi"ye karşı mücadelenin bayraktarlığını yürütmüştür. Türkiye'nin baskıları sonucunda Avrupa Konseyi Avrupa'da İslamofobiye karşı mücadele etme kararı aldı. Aynı şekilde, AGİT Müslümanlara karşı ayrımcılığın önlenmesi için özel bir temsilci atadı. Ayrıca, "medeniyetler arası çatışma" düşüncesine sürekli meydan okuyan Türkiye, İspanya ile birlikte BM çatısı altında başlatılan "Medeniyetler İttifakı" girişiminin eş başkanlığını üstlendi.³⁰ Bunların yanı sıra AK Parti liderleri demokrasinin kültürel, dini, toplumsal ve tarihi özelliklerinden dolayı Ortadoğu'da yerleşemeyeceği düşüncesine karşı çıkmaktadır. Onlar Türkiye'nin, herhangi bir Ortadoğu ülkesinin hem Müslüman hem demokratik olabileceğini gösterdiğini ileri sürmektedir.³¹ Bu nedenle, Ortadoğu'nun ve İslam dünyasının uluslararası imajını güçlendirmeye yönelik AK Parti girişimleri BOP ile uyumluymuş gibi görünmektedir.³²

Ancak, Ortadoğu'da ve Türkiye'de yaygın Amerikan karşıtlığı dikkate alındığında BOP çerçevesinde ABD ile işbirliği yapmak AK Parti için meşrulaştırılması oldukça zor bir şeydi. Bu şartlar altında AK Parti liderleri ABD'nin ve Batı'nın bölgedeki ileri karakolu olarak görülmekten kaçınılmalıydı. Bu yüzden "yerel" bir şekilde hareket ettiklerini iddia ediyorlardı. "Evrensel değerler" söylemine başvurmak ve bu değerlerin ortaya çıkışına İslam medeniyetinin katkılarını vurgulamak BOP'un temel hedeflerinin "yerleştirilmesine" ve bu sayede bölgeden gelebilecek

³⁰ Bkz. "Alliance of Civilizations," <<http://www.unaoc.org/>>).

³¹ Hüseyin Bağcı, "The Greater Middle East Project and Turkey's Attitude towards It", s.92.

³² A. Davutoğlu BOP'un geç kalmış bir proje olduğunu iddia eder. O'na göre Ortadoğu, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin geçirdiği dönüşüm sürecinin gerisinde kalmıştır. BOP çerçevesinde belirtilen amaçların hepsi en azından on yıl önce gerçekleşmiş olmalıydı. İbrahim Turan, "Türkiye Küresel Güçtür!: A.Davutoğlu ile röportaj," *Anlayış*, sayı 10 (Mart 2004), s. 44. "BOP, geç kalmış bir projedir. Çünkü Ortadoğu, (1) en zengin doğal kaynaklara sahip olduğu halde ekonomik refaha ulaşamamış, (2) kültürel olarak tarihin en derinlerine giden mirasın sahibi olduğu halde Batı'nın karşısına alternatif bir kültür sunamamış ve (3) çok eski, köklü ve ciddi siyasi geleneklere sahip olduğu halde siyasi rejimler açısından da sınıfta kalmıştır." Bkz Davutoğlu'nun MÜSİAD'daki konuşması, <http://www.musiad.org.tr/detay.asp?id=156>>.

eleştirilerin önünü almaya dönük teşebbüslerdi. Daha önce de belirtildiği gibi AK Parti liderleri zaten projenin dışarıdan dayatılmamasını, bölge ülkelerinin gönüllü işbirliğine dayanması gerektiğini savunuyorlardı.

Diğer taraftan AK Parti'nin işini kolaylaştıran bazı etkenler de vardı.³³ AK Parti milletvekillerinin çoğunlukta olduğu TBMM'nin – parti liderlerinin isteklerinin aksine -- 1 Mart tezkeresini reddetmesi Türkiye'nin bölgedeki imajını güçlendirmişti. Ayrıca parti liderlerinin İslamcı geçmişleri de Ortadoğu halkları nezdinde Türkiye'nin itibarını artırmıştı. Parti'nin kimliği, özellikle onun Ortadoğu'da İslami hassasiyetleri olan bir parti olarak algılanışı AK Parti'nin güvenilirliğini artırıyordu. Mesela Gül İslam ülkelerinde reform ihtiyacını vurgularken şöyle diyordu; “Başkaları yapmadan önce kendi evimizi düzene koymalıyız.” Yani AK Parti liderleri medeniyetler arası çatışma düşüncesine karşı çıkmakla ve Batı karşıtı söylemler kullanmamakla beraber kendi Müslüman kimliklerini vurguluyorlardı. Bu durum özellikle AK Partili yetkililerin İslam ülkeleri ile ilişkilerinde ön plana çıkıyordu. BOP'u olumlu karşılamasına ve bu bağlamda ABD ile işbirliğine sıcak bakmasına rağmen AK Parti hala Ortadoğu ülkelerinin kendi “yerli” çözümlerini geliştirmelerini teşvik ediyordu.

Yine de AK Parti'nin BOP'ta aktif bir rol oynaması onu bazı güç seçeneklerle karşı karşıya bırakmıştır. AK Parti evrensel değerler olarak demokrasi ve insan hakları savunuculuğu yaparken “medeniyet” kavramı etrafında yerli değerlerin de bayraktarlığını yapmaktadır. Onun sözde evrensel değerleri savunması bu değerlerin bölgede yerleşebilmesi için bölge dışı güçlerle yakın işbirliği yapmasını gerektirirken, AK Parti'nin yerli tarafı ve “yerlililiği” dış etkilerin mümkün olduğu kadar azaltılmasını ve kendi inisiyatifleriyle eyleme geçmesini gerektirmektedir.

Ayrıca, Türkiye'nin İsrail ile 1990'lar boyunca geliştirdiği yakın ilişkileri yine BOP ile ilgili olarak AK Parti içinde bazı gerilimlere yol açmıştır. İç ve dış koşullar nedeniyle AK Parti hükümeti, onların Filistin taraftarı ve İslamcı bakışı hilafına olsa da bu ittifakı devam ettirmek mecburiyetindedir. Bununla beraber BOP, AK Parti'ye bölgeye barış ve demokrasinin yerleşmesi için öncelikle İsrail-Filistin meselesine adil bir çözüm bulunması gerektiğini savunması için uygun bir platform sağlamaktadır.³⁴

---

³³ Bu konuya dikkatimizi çektiği için Şaban Kardeş'a ayrıca teşekkür ederiz..

³⁴ Bkz. R.Tayyip Erdoğan'ın konuşmaları

http://www.akparti.org.tr/haber.asp?haber_id=9111>; Ayrıca bakınız,

http://www.meclishaber.gov.tr/develop/owa/haber_portal.aciklama?p1=6147>.

Sonuç

AK Parti Genel Başkanı R. Tayip Erdoğan'ın bir konuşmasından yapılan şu alıntı, partisinin BOP'a bakışını özetlemektedir:

*Nüfusunun büyük bir çoğunluğu Müslüman olan Türkiye bu bölgede evrensel değerlerin yayılması ve gelişmesi için katkıda bulunmaya devam edecektir. Türkiye demokratik yapısı, zengin tarihsel mirası ve kimliği, ekonomik potansiyeli ve Batılı kurumlarda üyeliğinin bir sonucu olarak bu sorumluluğu hissetmektedir.*³⁵

Yukarıda sayılan nedenlerden dolayı AK Parti Büyük Ortadoğu Projesi'ni desteklemektedir. Türkiye'nin ABD ve AB ile ilişkileri; AK Parti'nin Türk siyaseti içindeki konumu ve parti liderlerini kullandığı araçlar ve başvurduğu yöntemler; AK Parti'nin Ortadoğulu ve İslami kimlikleri kabul eden dış politika anlayışı ve Türkiye'yi bölgesel ve küresel bir güce dönüştürme arzuları, partinin BOP'a karşı tutumunun belirlenmesinde öne çıkan etkenlerdir.

Ancak AK Parti'nin önünde hala karşılaşması muhtemel bir çok zorluk vardır. "İslam dünyası" ve "Batı" arasında gerginlikleri artıran, Ocak 2006'da ortaya çıkan karikatür krizi gibi olaylarda artış hem BOP için hem de AK Parti için en başta gelen sorun olacaktır. Ayrıca, İsrail-Filistin meselesinin çözülememesi, Afganistan ve Irak'ta istikrarın sağlanamaması ve Batı'da "Müslümanlara karşı ayrımcılığın" artması AK Parti'nin durumunu bir hayli zayıflatacaktır. Türkiye ve ABD arasında herhangi bir ciddi kriz veya Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde bir aksama AK Parti'nin BOP karşısındaki tutumunu anlamsız ve geçersiz kılacaktır.

AK Parti'nin BOP çerçevesinde karşılaşabileceği belki en büyük sorun ABD'nin samimiyetidir. AK Parti liderleri Amerikan yönetiminin Ortadoğu'ya demokrasi ve refah getirme söylemlerini – açıkça, en azından – kamuoyu önünde sorgulamamıştır. Proje çerçevesinde öne sürülen hedeflerin kendi siyasi duruşuyla uyumlu olması nedeniyle ve yukarıda bahsedilen nedenlerle ABD ile birlikteliğini hemen ilan etmiştir. Nitekim ABD'nin "demokratik seçimler" sonucunda Filistin'de iktidara gelen HAMAS ve Lübnan'da hükümete katılan Hizbullah'ı tanımaması ve bu aktörlerle işbirliğine yanaşmaması, son olarak İsrail'in Gazze'ye ve Lübnan'a saldırıları karşısında sessiz kalması – hatta İsrail'i kollayan bir tutum takınması – AK Parti yönetiminde hayal kırıklığı yaratmıştır. Abdullah Gül'ün *Washington*

---

35 R.T. Erdoğan, "Conservative Democracy and the Globalization of Freedom", s.334.

Post'da yayımlanan makalesi bu hayal kırıklığının en büyük tezahürüdür.³⁶ Gül makalesinde “Bizim, ABD ve diğer müttefiklerimiz ile binbir çabayla yeşertmeye çalıştığımız demokratik dönüşüm umutları, bölge insanlarının hayatları gibi param parça oluyor.” diyerek ABD'nin İsrail'in saldırıları karşısında niçin sessiz kaldığını sorgulamıştır. “Demokratik dönüşüm umutları”nın ABD'nin eylemsizliği yüzünden parçalanması tabii ki sadece BOP'a değil, bu projeyi başından itibaren destekleyen AK Parti'ye de büyük zarar verecektir.

Bununla birlikte AK Parti'nin BOP perspektifi Türk dış politikasının temel özellikleri ile, özellikle Batılılaşma açısından uyumlu görünmektedir. AK Parti bölgesinin “modernleşmesi” için BOP çerçevesinde Türkiye'nin Batılı müttefikleriyle birlikte hareket etmiştir. Ayrıca, AK Parti'nin BOP'a bakışı, AK Parti hükümetinin Türkiye'nin 11 Eylül sonrası şartlara uyum sağlamasını temin etmek için yaptığı çalışmalar sonucunda şekillenmiştir. Hükümetteki AK Parti'nin İslamcı kökleri Türkiye'nin BOP karşısındaki konumunun belirlenmesine katkıda bulunmuşsa da hükümetin tutumundaki esas belirleyici güç AK Parti'nin kimliğinden bağımsızdır; esas belirleyici güç Türkiye'nin jeopolitik, siyasi ve demografik yapısıdır. Türkiye'nin Ortadoğu'da bulunan ve büyük bir çoğunluğu Müslüman olan bir ülkede laik demokrasiyi başarıyla uygulayan bir Batı müttefiki olması Türkiye'nin BOP'a ilişkin pozisyonunu belirleyen en önemli faktördür. Bu bağlamda eğer BOP mevcudiyetini koruyabilirse, AK Parti hükümetinden sonra bile Türkiye'nin BOP'a desteğinin süreceği iddia edilebilir.

---

³⁶ Abdullah Gül, “An Appeal for Leadership,” *The Washington Post*, 3 Ağustos 2006, (<http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/08/02/AR2006080201389.html?sub=AR>).

Kaynakça

“Alliance of Civilizations,” <<http://www.unaoc.org/>>.

“BOP’a Açık Destek”, *Radikal*, 14 Mart 2006.

“Broader Middle East/N. Africa Partnership”, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2004/06/20040609-30.html>>.

“Demokrasi Destek Diyalogu (DAD), TESEV, http://www.tesev.org.tr/etkinlik/dad_genel.php>.

“Erdoğan: ABD vizyonunu paylaşmamız çok doğal”, *Radikal*, 9 Haziran 2005.

“G-8 Plan of Support for Reform,” 9 Haziran 2004, (<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2004/06/20040609-29.html>>).

“Geniş Ortadoğu için Kadınlar Zirvesi”, <http://www.ntvmsnbc.com/news/329911.asp>>.

“U.S. Deputy Secretary of Defense Paul Wolfowitz, Remarks for the Turkish Economic and Social Studies Foundation” Conrad Hotel - Istanbul ; 14 Temmuz 2002, http://www.tesev.org.tr/eng/events/etk_paulw14072002.php.

“U.S.-EU-Turkey Cooperation on the Broader Middle East and North Africa: A Strategic Dialogue”, Program Brief (Nixon Center), cilt 10, sayı 16, 14 Haziran 2004.

AKDOĞAN, Yalçın, *Muhafazakar Demokrasi*, (Ankara: AK Parti, 2003).

ALTUNIŞIK, Meliha. B., “The Turkish Model and Democratization in the Middle East”, *Arab Studies Quarterly*, cilt. 27, sayı 1-2 (Kış-İlkbahar 2005).

BAGCI, Hüseyin ve Saban Kardas, “Post-September 11 Impact: The Strategic Importance of Turkey Revisited”, İdris Bal (ed.), *Turkish Foreign Policy in Post Cold War Era*, (Boca Raton: BrownWalker, 2004).

BAĞCI, Hüseyin, “The Greater Middle East Project and Turkey’s Attitude towards It”, Andreas Marchetti (ed.), *The CSCE as a Model to Transform Western Relations with the Greater Middle East*, (Bonn: Zentrum für Europäische Integrationsforschung & Center for European Integration Studies & Rheinische Friedrich-Wilhelms-Universität Bonn, 2004), http://www.zei.de/download/zei_dp/dp_c137_marchetti.pdf.

BECK, Martin, “From Divergent Views to a Common Policy: US and EU Approaches to Promoting Democratization in the Middle East”, *Turkish Policy Quarterly*, cilt 4, sayı 2 (Yaz 2005).

ÇONGAR, Yasemin, “Bu ortaklığı küçümsemeyin”, *Milliyet*, 14 Haziran 2004.

DAĞI, İhsan D., “The Justice and Development Party: Identity, Politics, and Human Rights Discourse in the Search for Security and Legitimacy, Yavuz (ed.), *The Emergence of a New Turkey: Democracy and AK Party*, (Salt Lake City: The University of Utah Press, 2006).

DAVUTOĞLU, Ahmet, MÜSİAD’deki konuşması, <http://www.musiad.org.tr/detay.asp?id=156>>.

DAVUTOĞLU, Ahmet, “Türkiye Merkez Ülke Olmalı”, *Radikal*, 26 Şubat 2004.

DAVUTOĞLU, Ahmet, *Stratejik Derinlik, Türkiye’nin Uluslararası Konumu*, (İstanbul: Küre Yayınları, 2001).

DURAN, Burhanettin ve Kemal İnat, “AKP Dış Politikası: Teori ve Uygulama”, *Demokrasi Platformu*, cilt 1, sayı 4 (Sonbahar 2005).

DURAN, Burhanettin, “JDP and Foreign Policy as an Agent of Transformation”, Yavuz (ed.), *op.cit.*, s.281-305.

ERDOĞAN, R. Tayyip, konuşmaları için bkz.: <http://www.akparti.org.tr>.

ERDOĞAN, R. Tayyip, “A Broad View of the ‘Broader Middle East’”, *Russia in Global Affairs*, cilt 2, sayı 3 (Temmuz-Eylül 2004).

ERDOĞAN, R. Tayyip, “Conservative Democracy and the Globalization of Freedom”, Yavuz (ed.), *op.cit.*, Ek 1.

GÜL, Abdullah, “An Appeal for Leadership,” *The Washington Post*, 3 Ağustos 2006, <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/08/02/AR2006080201389.html?sub=AR>.

GÜL, Abdullah, “The Need for Reform in the Islamic World and the Role of Civil Society”, Yavuz (ed.), *op.cit.*, Ek 2.

HUDSON, Michael C., “The United States in the Middle East”, Lousie Fawcett, *International Relations of the Middle East*, (New York: Oxford University Press, 2005).

JUNG, Dietrich, “Turkey and Arab World; Historical Narratives and New Political Realities”, *Mediterranean Politics*, cilt 10, sayı 1 (Mart 2005).
Kalkınma ve Demokratikleşme Programı, (Ankara: AK Parti, 2002).

KARDAŞ, Şaban, “Turkey and the Iraqi Crisis; JDP Between Identity and Interest”, Yavuz (ed.), *op.cit.*

LAÇİNER, Ömer, “‘Büyük Ortadoğu Projesi’ ve AKP”, *Birikim*, sayı 179 (Mart 2004).

NORTON, Augustus R., “The Puzzle of Political Reform in the Middle East”, Lousie Fawcett, *International Relations of the Middle East*, (New York: Oxford University Press, 2005).

ŞAHİN, Mehmet, “Irak Bağlamında Türk-Amerikan İlişkileri”, M. Aydın & Ç. Erhan (eds.), *Beş Deniz Havzasında Türkiye*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2006.

TAŞTEKİN, Mesut, “Türk Dış Politikası’nda 2003 Irak Savaşı”, M.Şahin & M. Taştekin (eds.) *II. Körfez Savaşı*, Ankara: Platin Yayınları, 2006.

TÜR, Özlem, “Türkiye ve Ortadoğu: Gerilimden İşbirliğine”, *Demokrasi Platformu*, cilt 1, sayı 4 (Sonbahar 2005).

YAVUZ, Hakan (editor), *The Emergence of a New Turkey*, *op.cit.*

YURDUSEV, Nuri, “Büyük Ortadoğu Projesi, İslam ve Demokrasi”, *Foreign Policy* (Türkiye), Kasım / Aralık 2004.